

desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

Quaderns d'Educació Contínua

desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, María José Picher, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Lorena Ordinaña Pérez, Marta Malet Carol, Mila Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Francesca Salvà (UIB), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés

(IPF), Sebas Parra (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando Marhuenda (UV), Fernando López Palma (UB), Licinio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU), Francese Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Rosa M. Falgás (ACEFIR), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA).

Correcció i traducció

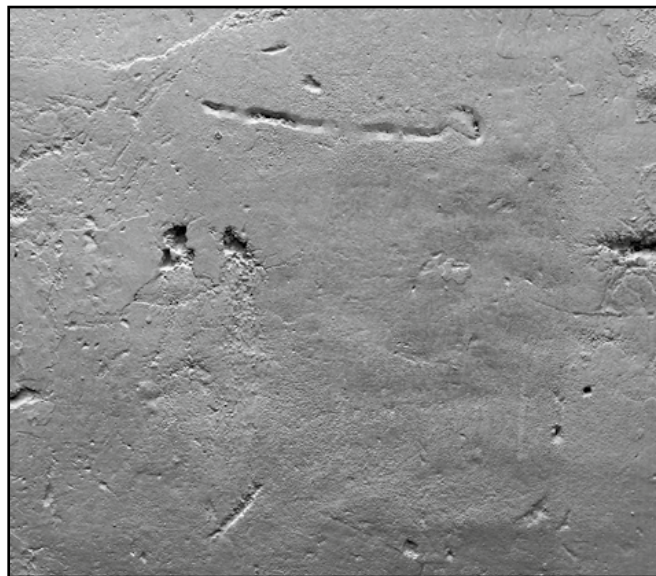
Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació

gap

Quaderns d'Educació Contínua 47

Estiu 2022 • 18 €

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

Títol: **monochrome (blanc)**

Autor: **GAP**

Tècnica: *fotografia digital*

Dimensions: *210x210 mm*

Any: *2022*

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

carpeta

Mercats educatius i desigualtats a l'estat espanyol: estat de la qüestió i futures línies de recerca

Marcel Pagès, Lluís Parcerisa, Andreu Termes • 5

Els avanços de les dones de l'ètnia Khmer Krom a través dels estudis superiors i de l'aprenentatge al llarg de la vida

Julia Haba Osca • 22

Diners i persones pobres

Josefa Fombuena-Valero • 32

Desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

Piergiorgio Reggio • 41

contínua

Freire i Simondon, l'inèdit viable. Alfabetitzar en la manera d'existència dels objectes tècnics

Ana Ma. Valle, Marco A. Jiménez • 51

persones, territoris i experiències

El barri de la Coma. Educació de Persones Adultes

Carolina Zamora Real, Pascual Murcia Ortiz i Dolors Monferrer Ferrando • 67

Reflexions i indagacions sobre el voluntariat, l'alfabetització i alguna cosa més que rebost

Agustí Pascual Cabo • 81

El model de les Escoles de Segona Oportunitat enfront de l'abandonament educatiu. Itineraris per a la revinculació educativa i la inserció laboral

Ignacio Martínez Morales, Daniel Gabaldón Estevan y Juan García-Rubio • 95

Els desafiaments de l'educació al Brasil, enfront de les desigualtats socials, pobresa i falta d'inversió

Mariàngela Bairros i Patrícia Marchand • 107

Famílies digitals al CEPA: competència digital i ciutadana en clau europea

Magdalena Balle Garcia • 116

investigació

Pobresa: conceptes i indicadors. El cas valencià

Rafael Castelló-Cogollos • 123

arxiu

dialògica

Joan Fuster i la didàctica de la llengua

Margarida Castellano Sanz • 145

llibres

Escuelas y pobreza: entre el desasosiego y la obstinación

Patricia Redondo y Antonio Guerrero Serón • 148

fotografia • 152

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitze el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Diners i persones pobres

Josefa Fombuena-Valero, Universitat de València
Revisió i traducció: Manuela Fuentes Martínez

Què significa ser ric? I sobretot, què significa ser pobre en el dia a dia? Ser pobre no és sols no tenir diners sinó no disposar diners de manera sostinguda, en el temps, de vegades en varies generacions, o després d'un fet desencadenant, d'una nova vivència. Perquè ser pobre és una vivència i una experiència específica de cada persona. Però, la pobresa, viscuda individualment, no és el resultat d'un destí, o d'una pobresa concreta en un país o un territori donat. La pobresa és el resultat d'un mal repartiment de la riquesa. No es dona, per circumstàncies objectives, com després d'una guerra o després d'un accident com un volcà que torna a rugir després de molts anys. No és que no hi ha suficients recursos per a tots. És que el repartiment dels recursos existents es fa de manera injusta.

La pobresa no és sols una qüestió de tindre més o menys diners, és primer una autopercepció i fins i tot una identitat personal: una persona és pobra quan s'identifica com a pobra i es reconeix com a pobra, com a resultat de la seua història.

No tindre diners pot ser un factor accidental com quan un xicotet artesà perd diners perquè el seu nou disseny no ha funcionat i, temporalment, es queda sense ingressos; pot ser un factor temporal com en el cas dels estudiants universitaris que no sempre procedeixen d'una família amb suficients recursos i depenen de beques, de xicotets treballs com donar classes de repàs o tindre cura de xiquets i xiquetes; la falta de recursos econòmics, pot ser també, un motiu que dificulte a la persona o a la família prosperar i disposar de suficients ingressos per al dia dia i la vida quotidiana a més de pagar una hipoteca o lloguer. De manera que podem concloure que tindre pocs diners no és l'únic factor que defineix la pobresa o millor que defineix qui és pobre i qui no ho és. De tots els exemples abans citats, queda clar que es tracta de situacions on hi ha hagut, hi ha o hi haurà diners. És probable que cap de les persones anteriorment anomenades s'identificarien com a persones pobres. Les situacions que viuen no són còmodes, comporten dificultats i riscos però no estem en situacions de pobresa, sinó de falta de diners.

La pobresa és aquella situació en la que les persones no poden viure sense l'ajuda d'algun altre, habitualment, família, amics i coneguts, o fins i tot bancs i/o institucions específiques com els serveis socials o les organitzacions no governamentals que es dediquen a aquestes ajudes. La persona pobra és aquella que ha perdut la seua autonomia per a la vida quotidiana. Efectivament, la pobresa fa referència bàsicament a no poder atendre les necessitats fonamentals per a una vida digna i una convivència justa. Factors com manca de vivenda, problemes de salut, formació deficient, poc o cap ingrés i algú, a qui dir bon dia.

Una persona necessita poder viure en algun espai, siga el que siga: vivenda pròpia o compartida, vivenda tutelada quan siga necessari, residència si fora el cas, etc.; necessita tindre suficient salut, no tota la salut però

suficient per a poder ser raonablement independent i poder utilitzar el seu cos de manera autònoma; també necessita tindre suficient educació per a entendre el món en el qual es desenvolupa així com les seues normes i regles de convivència. Necessita una font d'ingressos, encara que siguen pocs; poden procedir d'un treball precari i mal remunerat, i fins i tot no declarat, com ajudar en determinades tasques, per exemple: buidar pisos, ajudar en obres, en la collita de fruites i verdures en el cas dels hòmens adults, netejar cases o treballar en cuines i restaurants, de vegades, en el cas de les dones. També es pot tindre ingressos de pensions i subsidis contributius i no contributius en el cas de persones majors o malaltes.

Estos quatre factors són centrals pel desenvolupament de qualsevol vida. Però falta un últim element sense el qual no es pot viure: és necessari tenir al voltant algunes persones per les quals preocupar-se i que es preocupen de tu, persones, a les que dir bon dia o gràcies o com va tot¹. No sempre es tracta, de persones presents però sí de persones que han tingut un gest, com el d'aquell mestre que va regalar a un home, que havia passat molts anys a la presó i que guardaria el record com una joia, una xicoteta targeta amb un dibuix de Nadal com a reconeixement d'un treball ben fet a un xicot menut. Els professors i professores, sovint, són professionals que acompanyen durant anys a persones en situació de dificultats socials i amb el record dels quals, apareixen esperança i força per a seguir vivint i lluitant. Els records de xicotets moments feliços, on la vida era alegre i amable, el somriure d'un desconegut, un bon tracte en algun moment complex es converteixen en recursos interns i personals d'extraordinària vàlua.

La pobresa pot ser econòmica però també cultural i social, i no sempre és convergent: una persona pot no tindre treball i ser pobre econòmicament perquè no té cap mena d'ingressos durant un temps llarg però pot ser una gran lectora, o una persona curiosa, amb intel·ligència natural, pot tindre sentit de l'humor, ser extravertida i bona conversadora. La pobresa per tant ha de qualificar-se perquè pot ser absoluta o relativa, tant a nivell econòmic com cultural i social.

L'estudi de les xarxes de les persones pobres (Aliena i Fombuena, 2004) mostra una tendència a creure en una imatge sempre positiva del passat de les persones pobres, com si sempre hagueren viscut en una societat especial, més solidària i amable, com pertanyent a una "era daurada". Aquesta època fa referència al temps de la solidaritat obrera de classe. Les persones pobres mostrarien una identitat social potent com a classe obrera i treballadora, identificant-se uns amb els altres i donant-se ànim i suport enfront de la duresa de la seua vida.

Però això que resultaria positiu com a fenomen d'ajuda mútua també podria mostrar-se ofegant pel que fa a les obligacions envers la comunitat i la participació en els temps, no sols de treball, sinó d'oci i de temps lliure.

L'obligació implícita de no diferenciar-se i de pertànyer sempre al barri, a la clas-

¹ Les mancances socials proposades pel Consell Nacional d'Avaluació de la política de Desenvolupament Social de Mèxic (CONEVAL) són les següents: accés a l'educació, accés als serveis de salut, accés a la seguretat social, qualitat, espais i serveis bàsics a l'habitatge i l'accés a l'alimentació (Romero Plana, 2021). Virginia Moreno (ibid: 40) defineix tres perfils entre els homes en situació de pobresa extrema que estudia: aquells que viuen la seva situació des de sentiments positius com l'esperança o des d'una resignificació de la pobresa, aquells que la viuen des de la humilitat amb una certa romantització de la pobresa i aquells homes que ho fan des de sentiments negatius amb abandó físic i emocional, dependència contínua d'ajuts institucionals i desvinculació social.

se, de no oblidar mai d'on es ve, quina és la procedència social, dificultaria, per un excés de lleialtat mal entesa, millorar el present i el futur d'aquestes persones. Igualment, la impossibilitat d'innovar, canviar o mostrar la pròpia individualitat, amb la riquesa que suposa, seria part del preu a pagar per sobreviure. Formar part del barri podria ser la millor garantia de rebre ajuda i la millor probabilitat de no acceptar canvis que afavorisquen les millores i el creixement.

Convé no obstant assenyalar l'extrema eficàcia de la participació de les dones en els barris difícils on el final de mes (abans de setmana) necessitaven xicotetes ajudes d'unes i d'altres per a arribar a alimentar la família o pagar necessitats bàsiques. Així escriu Ross (1983: 6):

“Les dones pobres compartien extensament i sense sentiment. Xicotetes quantitats de diners, com un penic per al gas, circulaven d'anada i tornada entre les llars, i inclús en aquells carrers més pobres, les dones podien fer col·lectes per a despeses grans com els dels funerals. La parafernàlia domèstica circulava també entre les dones: llenços, tines de llavar, robes o altres objectes susceptibles de ser deixats en penyora, objectes que el prestador podia utilitzar per a obtenir diners immediats”.

Sembla que hui en dia, esta solidaritat s'ha tornat més oberta i més líquida. És difícil saber si existeix més o menys solidaritat de classe, però en qualsevol cas, l'expressió de la solidaritat és el que ha canviat i probablement canviarà més. Ja no existeixen grans fàbriques que reuneixen grups de treballadors i treballadores, amb barris específics. El treball, cada vegada més, queda més invisibilitzat des del *teletreball* fins a un treball autònom, més o menys imposat. El treball també s'individualitza.

Malgrat les crisis recurrents des del 2008 que afecten cada vegada a més població, no tindre diners va de la mà d'un sentiment particular, més enllà de la ràbia o de la impotència, sentiments que són acceptats socialment.

No obstant, no tindre diners, en aquesta societat, pot ser sinònim de no tindre, de tindre menys que els amics, especialment en l'etapa de l'adolescència, o directament de no tindre amics, no tindre qualitats ni capacitats. No tindre diners pot ser sinònim de no tindre, no tindre res. I no tindre fa referència a un sentiment de menyspreu i sobretot de vergonya.

La vergonya és un sentiment poc estudiat perquè per definició parlar de la vergonya fa vergonya. Guarda relació amb un sentiment obscur d'humiliació i de por al rebuig. No tindre diners és no tindre llibertat per a viure, per a poder decidir la pròpia vida, no tindre control sobre les pròpies idees i fins i tot sobre els drets fonamentals com el dret a votar; no tindre és necessàriament, en algun moment, entregar i entregar-se als altres que sí que tenen, mitjançant una demanda d'ajuda.

Quan una persona amb pocs diners organitza el seu pressupost, no sols intervé la racionalitat, de quines coses ha de pagar primer, sinó tota la seua situació, sentiments, desitjos i emocions. Quan arriba el divendres de nit i una mare sola amb els

seus fills, esgotada de tota una setmana difícil, pot eixir a sopar fora o encomanar un sopar a casa, que no li done més feina i que pugui estar amb els fills i filles sense esforç, acostant-se a la normalitat del seu entorn ja podem preveure que el cap de setmana anirà molt millor que si no té diners suficients per a sopar fora i ha de fer un sopar a casa. No sols és una qüestió de la feina que suposa fer el sopar quan s'està esgotada sinó per tota l'emoció que envolta un divendres de nit per aquesta mare. Per tant, els diners van molt més enllà de la seua disponibilitat.

Les emocions intervenen directament en la relació amb els diners. Els diners són sempre més que diners. Expressen reconeixement, prestigi i agraïment quan les circumstàncies personals són positives i depressió, tristor i ansietat, com a mínim, quan les circumstàncies són difícils (Cerro-Rodríguez, 2016). Les emocions modifiquen les interaccions entre qui envia un missatge i qui el rep. No sols sent vergonya la persona amb pocs diners, qui ha d'interactuar amb ella sent un conjunt confús d'emocions que van des de la molèstia fins a la llàstima, passant per la desconfiança o la violència i un desig de fugida i de negació d'estes realitats (Lazarus, 2012).

Els sentiments i les emocions formen part de la modernitat i el seu estudi ha contribuït a modificar el propi concepte de modernitat (Aschman, 2014). En oposició d'un món que pretén modificar les relacions i la societat des de la raó. Les emocions i sentiments matisen i suavitzen el pes de la raó. L'emoció ja no s'aplica sols a les arts i les humanitats sinó a la política i a l'acció social. Ja no es tracta d'emocions "femenines", irracionals o apassionades, que requereixen ser domesticades i controlades. Ben al contrari, Richard Lazarus (1999) va mostrar que les emocions tenen un fonament cognitiu que respon a l'avaluació de les persones dels seus propis recursos i dels de l'entorn, molt més que a l'avaluació de la situació pròpiament. Al llarg de la història, les emocions han passat de ser passions (sovint considerades femenines, desordenades i excessivament expressives) que s'havien de controlar, a moviments que poden convertir-se en el motor del canvi i en la reducció de les desigualtats.

Davant la vergonya que sent qui no té diners, apareix per part de la població general un sentiment de por i de fugida que es pot convertir en inhibició d'accions comunitàries (Dejours, 1998) amb una profunda necessitat de protegir-se, emocionalment i cognitivament, d'un futur que es tem, que és presència en el carrer i en el barri però també en les xarxes socials i en els mitjans de comunicació. La pobresa fa por. No cal tornar ací sobre conceptes com "l'aporofòbia" encunyat per Adela Cortina (2017: 24): *"Es diu de l'odi, la repugnància o l'hostilitat davant el pobre, el sense recursos, el desemparat"* però convé subratllar la subtil transformació de la injustícia en vergonya (LeBlanc, 2007).

Pot aparèixer un cert cansament enfront del patiment aliè, tenyit d'irritació i avoriment. Boltanski (1993) mostra com la "política de la compassió" de Hannah Arendt pot dur a la indiferència política perquè la descripció del patiment dels altres no sem-

pre comporta un sentiment d'identificació i de compromís. Però, al contrari, també pot suposar una simpatia realment sentida cap aquelles persones que pateixen ací o lluny i generar sentiments de solidaritat més enllà del territori geogràfic o cultural. Encara que les accions, segons les orientacions ideològiques puguen ser organitzar un menjador social o un repartiment d'aliments o participar de moviments polititzats.

El risc en tot cas sembla ser la banalització del patiment dels altres. L'individu contemporani, envoltat en la creença de la seua autoorganització i fins i tot d'una soledat desitjada i independent, aparentment, no té recursos per a enfrontar-se amb situacions que li poden arribar i, manté, com a mesura de protecció, distància i de vegades desqualificació de l'altre, per ser poc responsable o altres qualificatius més o menys depreciatius.

Una de les pèrdues més rellevants de les persones pobres és la pròpia veu. Al seu lloc apareixen estigmatitzacions, humiliacions i gairebé sempre invisibilitat. Aquí assenyalarem dos exemples concrets per mostrar com les comunitats i les institucions tenen tendència a fer orelles sordes a les demandes de les persones en situació de pobresa. Una persona pobre necessita fer molt de soroll per ser escoltada per les institucions.

Agustín Quílez (2015) mostra les dificultats que va haver d'assumir una família formada per una mare de 42 anys i els seus tres fills de 24, 23 i 20 anys quan van perdre la vivenda després d'un incendi fortuït. L'habitatge, de lloguer, va ser totalment destruït. L'ajuntament no tenia previst un pla d'habitatge i els propietaris d'habitatges es van negar a acollir una família a la qual s'atribuïa tota mena de desqualificacions com la mala gestió de les ajudes rebudes o per mostres de riquesa com tenir un vehicle propi. Els fills eren treballadors i en recerca activa d'ocupació, però a causa de les circumstàncies econòmiques i de la seva baixa formació, els seus contractes eren sempre temporals i entre l'un i l'altre passava un temps. Per fer-se sentir, la família va haver d'aixecar la veu. A les institucions els costa escoltar les necessitats per a les quals no té respostes, però encara més per escoltar les persones que no es comporten com se'ls suposa que han de fer les persones pobres, demostrant "merèixer" les ajudes que reben. La família es va convertir en "la família de l'incendi", amb mala consideració per part dels veïns, "incòmoda" per als professionals que havien d'atendre amb recursos molt escassos, una necessitat greu de necessitats bàsiques i urgent com era l'habitatge familiar, "impossible" per als propietaris susceptibles de llogar i finalment, "peril·losa" per als responsables tècnics i polítics que van haver de suportar un cert assetjament per part de la família per ser ateses. Les necessitats no existeixen en elles mateixes.

El segon exemple va passar a la llarga cua d'un centre de salut durant la pandèmia. Una senyora gran, després va explicar que tenia 73 anys, va demanar a la persona que era a la porta poder parlar amb un metge per atendre la sogra de 96 anys,

que havia deixat sola per avisar el centre de salut de les seves dificultats. No sabia què passava, però ningú no l'escoltava ni l'atenia i per això es va presentar al centre de salut. La resposta va ser que havia d'anar amb la sogra al servei d'urgències de l'hospital. La senyora va protestar de viva veu, va plorar i la seva desesperació va ser tanta que es va agenollar, amb les dificultats que li va suposar, perquè algú atengués la seva sogra, estaven les dues soles, no sabia què més fer... Davant d'aquesta indignitat, van ser les persones de la cua les qui van ajudar la senyora a aixecar-se i van insistir amb força la persona de les portes perquè fos a la recerca d'un professional sanitari que pogués atendre aquesta persona.

Vist l'anàlisi realitzat al llarg de tot aquest article, i tenint en compte l'existència d'onze milions de persones considerades pobres a este país, semblaria útil valorar alternatives més valentes o que almenys no s'han considerat fins ara com pugua ser la Renta Bàsica universal, sense condicions ni contraprestacions, que es rebria sols pel fet de ser ciutadà.

La Renda Bàsica no té relació amb els diferents models de rendes mínimes que es van anar desenvolupant a Europa a partir dels anys 80 del segle xx. Més aviat s'hi oposa i fins i tot es podria considerar una resposta al seu mal funcionament i als seus fonaments filosòfics i socials. La Renda Bàsica tampoc no és un salari per a tota la vida (Van Parjís et Jakse, 2016). El principi fonamental de la Renda Bàsica és l'existència d'una prestació d'ingressos mínims per a tota la població d'un país, sense cap tipus de contraprestació ni tan sols de sol·licitud. Es rebria pel sol fet d'existir com a ciutadans. Escriu Raventós (2021: 19):

“La renda bàsica (RB) és una assignació monetària a tota la població, sense cap mena de condició. (...). La renda bàsica és una proposta formalment laica, es percebria en efecte, independentment del sexe al qual es pertanyi, del nivell d'ingressos que es posseeixi, de la religió que es professa (si hi ha alguna) i de l'orientació sexual que es tingui. Simplement perquè és ciutadà o ciutadana, o resident acreditat.”

Esta prestació substituiria, per tant, el conjunt de prestacions econòmiques sotmeses a un procés burocràtic i de contraprestació tan poc eficient com estigmatitzant. La Renda Bàsica s'ha aplicat a pocs països i no deixa de ser un projecte que va iniciar l'economista belga Van Parjís i que difon a Espanya Daniel Raventós (2021).

Este projecte és complex tècnicament perquè requereix un canvi fiscal important, entre d'altres motius. També es presta a grans dubtes en la seua aplicació i fins i tot en el plantejament. Rep crítiques de polítics de dreta i d'esquerra, i són dues de les principals que devaluaria la feina, convertint els treballadors en precaris per a tota la vida, o fomentant activitats laborals en negre, o que per contra podria desanimar la cerca activa de feina, ja que ja es rebria uns ingressos mínims.

Tanmateix, els subsidis condicionats presenten greus deficiències des del seu inici: no arriben a totes les persones realment necessitades, no aconseguen els seus propis objectius de reincorporació laboral, generen un grau altíssim d'aleatorietat i sobretot d'estigmatització. Les seues dificultats per millorar els processos burocràtics de sol·licitud, valoració, control de la contraprestació, percepció i renovació són innumbrables i generen nombroses queixes tant dels qui rep la prestació com dels professionals responsables de la seua gestió.

Però la renda bàsica és sobretot dignitat i llibertat. La incondicionalitat permet que tothom pugui decidir sobre la seua vida. Escriu Raventós (2021, 30-31) que:

“La diferència fonamental entre la renda bàsica i els subsidis condicionats s'expressa en termes de llibertat. La lògica dels subsidis condicionats no és altra que l'ajuda ex post als que han fracassat, als que han caigut i ho poden demostrar davant la burocràcia estatal. (...). En canvi, amb la renda bàsica s'abraça la lògica incondicional de les mesures que entren en vigor ex ante, com a drets de ciutadania. (...). La incondicionalitat és el llenguatge dels drets humans i de ciutadania.”

I insisteix Raventós, reprenent les explicacions de Van Parjís i Vanderborght (2017: 129, citat per Raventós, 2021: 31) que el propòsit de la renda bàsica va més enllà de la qüestió econòmica. Planteja que la renda bàsica:

“no és únicament alleujar la pobresa, sinó alliberar-los tots. No és simplement una manera de fer que la vida a la Terra sigui tolerable als indigents, sinó un ingredient clau d'una societat transformada i d'un món que puguem desitjar” La renda bàsica eliminaria l'alta estigmatització. Seria eficaç com a mesura de democratització i de reducció de la pobresa i, en vista que altres models no són útils des de fa més de quaranta anys sembla raonable una modificació del paradigma que sosté aquests subsidis amb la implantació de la renda bàsica.”

Com a conclusió:

Quan el 1974, René Lenoir va escriure *“Les exclus”*, les societats riques de l'Europa occidental pensaven que existien situacions de marginació social que guardaven relació amb els que no tenien prou recursos perquè no feien el que devien per raons inexplicables. Es tractava, creien, d'una franja xicoteta, de no més d'un 10 % de la població. Lenoir va mostrar que, el 1974, a la França rica i opulenta dels “trenta anys gloriosos” de creixement del benestar social, existien persones excloses. Una de cada deu persones es podria considerar exclosa. Era “l'altra França”. A partir d'esta constatació, el terme “marginació” va desaparèixer: no es pot considerar marginació una cinquena part de la població. I va aparèixer el concepte d'exclusió com si

la societat haguera mutata i hi haguera aparegut una categoria social nova. Però l'exclusió indica que es tracta d'un fenomen allunyat del sistema social. No obstant això, les persones en situació de pobresa no estan fora del sistema, en formen part i este les necessita. Per això va aparèixer el concepte de precarietat. Esta precarietat és un conjunt de fragilitats per desenvolupar una vida quotidiana saludable, no sols econòmica sinó cultural i social. La injustícia s'instal·la a les micro relacions establertes en el dia a dia.

La gravetat és que, lluny de desaparèixer, la precarietat augmenta. Aleshores la pregunta és: què fer? Segurament, moltes accions són possibles però el mateix Lenoir proposa incidir en l'educació com "l'alegria d'aprendre": més enllà d'una formació instrumental, més enllà de l'aprenentatge necessari per desxifrar el món, l'educació és el camí per formar-ne part i per transformar-ho.

Referències bibliogràfiques

- ALIENA, Rafael y FOMBUENA-VALERO, Josefa. (2004). Xarxa social, pobresa i treball social, *Quaderns d'Educació Contínua*, 11, 82-94.
- ASCHMAN, Birgit (2014). La razón del sentimiento. Modernidad, emociones e historia contemporánea. *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 26, 57-72.
- BOLTANSKI, Luc. (1993). *La souffrance à distance*. Paris: Editions Métailié.
- CERROS-RODRÍGUEZ, Elisa. (2016). Una mirada hacia las emociones que experimentan los trabajadores sociales que atienden enfermos terminales. *Trabajo Social Global. Revista de Investigaciones en Intervención social*, 6 (11), 78-98.
- CORTINA, Adela. (2017). *Aporofobia, el rechazo al pobre. Un desafío para la democracia*. Barcelona: Paidós.
- DE GAULEJAC, Vincent. (2015). *Las fuentes de la vergüenza*. Madrid: Sapere Aude.
- DEJOURS, Christophe. (1998). *Souffrance en France. La banalisation de l'injustice sociale*. Paris: Editions Le Seuil.
- FOMBUENA-VALERO, Josefa. (2020). "La cuestión económica: el dinero en el Trabajo Social". Valencia: NauLlibres, pp. 57-94. En Fombuena-Valero, Josefa (coord.). *El Trabajo Social y su acción profesional*.
- QUÍLEZ CLAVERO, Agustín. (2015): «Ocho años de ayudas de urgencia ¿para qué?». *Cuadernos de Trabajo Social*, 28(2), 259-268.
- LAZARUS, Richard. S. (1999). *Estrés y emociones. Manejo e implicaciones en nuestra salud*. Madrid: Desclée de Brouwer.
- LAZARUS, Jeanne. (2012). *L'épreuve de l'argent. Banques, banquiers, clients*. Paris: Calman-Lévy.
- LEBLANC, Guillaume. (2007). *Vies ordinaires, vies précaires*. Paris: Éditions Le Seuil.
- LENOIR, René. (1974). *Les exclus*. Paris: Editions Le Seuil.
- RAVENTÓS, Daniel. (2021). *La renta básica. ¿Por qué y para qué?* Madrid: La catarata.

- ROMERO PLANA, Virginia. (2021). Auto-perfiles masculinos de la pobreza extrema: estudio de caso en Sonora (México). *Documentos de Trabajo Social*, 64, 26-43.
- ROSS, Ellen. (1983). Survival networks: women's neighbourhood sharing in London before world war I. *History workshop journal*, 15, 77-86.
- VAN PARIJS, Philippe et JAKSE, Christine. (2016). Salaire à vie ou revenu de base. *Revue Ballast*, 4, 46-69.
- VAN PARIJS, Philippe. y VANDERBORGHT. Y. (2017). *Basic income: a radical proposal for a free society and a sane economy*. Cambridge: Harvard University Press.

TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

Autor de la ilustració: Valentín Iglesias

18 i 19 de juliol de 2022 · Xàtiva
CPFFPA Francesc Bosch i Morata

desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

*Tornaria
a fer el que he fet,
a dir el que he dit.
Ara, amb l'experiència
de l'edat, ho tornaria a fer
i a dir amb més coneixement
de causa, amb més habilitat,
amb més obsessió... i amb
més raó i amb més raons.*

CENT de FUSTER

